

Berta Boadas
Lisette Navarro

Famílies acollidores i adoptives: l'acompanyament en la criança dels infants

Resum

El treball dels professionals amb les famílies acollidores i adoptives planteja algunes especificitats que, incorporades al marc de la intervenció personalitzada des de les diverses disciplines i contextos, resulten indispensables per a un abordatge de qualitat. El que s'exposa és un breu treball de reflexió que va des de les motivacions inicials i la formació/preparació a l'enquadrament de la relació d'ajuda des de l'acompanyament per empoderar i l'estímul de factors de resiliència familiar.

Paraules clau

Acompanyament, Apoderament, Família adoptiva, Família d'acolliment, Professionals, resiliència

Familias acogedoras y adoptivas: el acompañamiento en la crianza de los niños

El trabajo de los profesionales con las familias acogedoras y adoptivas plantea algunas especificidades que, incorporadas al marco de la intervención personalizada desde las diversas disciplinas y contextos, resultan indispensables para un abordaje de calidad. Lo expuesto es un breve trabajo de reflexión que va desde las motivaciones iniciales y la formación / preparación en el encuadre de la relación de ayuda desde el acompañamiento para empoderar y el estímulo de factores de resiliencia familiar.

Palabras clave

Acompañamiento, Empoderamiento, Familia adoptiva, Familia de acogimiento, Profesionales, Resiliencia

Foster and adoptive families: support in children upbringing

Professional work with foster and adoptive families presents some essential specificity in quality when incorporated to the framework of personalized intervention from different disciplines and contexts. This article is a brief observation that goes from initial motivations and training/preparation to the framing of the helping relation from the backing to empower and stimulate familiar resilience.

Key words

Backing, Support, Empowerment, Adoptive family, Foster family, Professionals, Resilience

Autores: Berta Boadas, Lisette Navarro

Títol: Famílies acollidores i adoptives: l'acompanyament en la criança dels infants

Referència: Educatió Social, núm. 49, p90 p104.

Adreça professional: bboadas@peretarres.org
lnavarro@peretarres.org

■ Introducció

A l'hora de parlar sobre l'acolliment i l'adopció com a mesures protectores de la infància desemparada ho podem fer des de diverses perspectives i en totes elles els professionals hi tenim un paper cabdal i central.

En primer lloc, des de la perspectiva de l'Administració que es concreta, en les comunitats autònomes, en els diferents organismes i autoritats que s'ocupen de vetllar perquè els infants del seu territori rebin les atencions que es mereixen com a subjectes de dret que són.

En segon lloc, des de la perspectiva de l'infant que és el centre de tota acció/intervenció i ha de ser protegit. Com a professionals vetllarem pel respecte de la seva perspectiva en la seqüència de fets i decisions que es van produint i que li dibuixen un itinerari de vida que en la majoria de vegades ell no planifica i, fins i tot, pot desconèixer. La proximitat dels professionals que poden constituir un referent explícit i, a vegades, conegut i amb qui es comparteix vida quotidiana tenen una posició privilegiada i, alhora, de gran responsabilitat en la construcció de la narrativa de la història de l'infant, del perquè de la seva situació, de l'abans i el després.

En tercer lloc les famílies que esdevenen agents protectors i que es converteixen en un ancoratge de referència provisional o definitiu per als infants i que, alhora, presenten necessitats específiques que no sempre es fan evidents ni són cobertes en la qualitat i quantitat desitjables. No es pot, tanmateix, igualar la situació dels pares d'acolliment o dels pares d'adopció; però de la mateixa manera que hi ha coincidència legal en les àrees en què han de ser avaluats/valorats per ser declarats idonis, n'hi hauria d'haver en l'articulació de mecanismes per detectar i donar resposta a les mancances que puguin presentar per assumir la criança d'uns infants amb necessitats *especials* (Pacheco i Boadas, (2011)

En aquest article ens centrarem en aquest darrer apartat, en les famílies que han incorporat a la seva vida i a la seva història un infant protegit per les autoritats i desemparat pels qui són o han estat els seus progenitors.

L'acolliment familiar i l'adopció: dues mesures protectores

L'acolliment familiar i l'adopció constitueixen dues mesures legals que situen l'infant al si d'una família que n'ha d'assumir la responsabilitat de la criança i l'educació. En ambdós casos hi ha similituds entre les característiques que han de presentar els adults que assumeixen aquestes funcions i de fet, a Catalunya, la valoració per a la idoneïtat d'uns i altres parteix dels mateixos supòsits i indicadors. La diferència rau en l'acceptació, en el cas

L'acolliment familiar i l'adopció constitueixen dues mesures legals que situen l'infant al si d'una família que n'ha d'assumir la responsabilitat de la criança i l'educació

de l'acolliment, del manteniment de la relació entre l'infant i la seva família biològica sempre que es consideri pertinent i mentre no es decideix si la mesura té un caràcter temporal o permanent o si és un primer pas vers l'adopció.

Les circumstàncies que han envoltat aquelles primeres etapes de la vida de l'infant l'han posat primerament en una situació de risc, la durada de la qual pot ser determinant per avaluar les seqüeles que li hagi pogut deixar i posteriorment han originat el seu desemparament, o el que és el mateix, la separació de la seva família d'origen. El que ha succeït prèviament a la trobada i convivència amb la nova família acollidora o adoptiva haurà de ser acceptat i tractat amb competències parentals específiques que suposen un repte en la funció paterna que han d'exercir tant els pares acollidors com els adoptius.

Mitjançant l'acolliment, l'infant s'integra en un espai familiar que es considera adequat per ell i on les persones que exerceixen les funcions de cura i atenció han de poder comprendre i incorporar la seva història anterior que pot fer-se present en diversos moments i contextos.

En l'adopció, l'infant que ha estat desamparat es converteix en membre de ple dret de la família que l'adopta i que ha estat considerada com a idònia. Aquesta certificació suposa que els nous pares presenten un seguit de característiques, competències i recursos que els han de permetre atendre adequadament aquell fill/a al llarg de la seva vida. La mesura de les competències parentals necessàries en aquests casos parteix d'uns estàndards des d'on es considera també indispensable l'acceptació i la integració de la història prèvia, coneguda en el cas que l'adopció que es produeix dins el territori o és adopció nacional, o desconeguda en bona part quan es tracta d'adopció internacional. Una història que, a vegades, es desitja oblidar i que en ser dolorosa pot provocar també incomoditat o incerteses però que és necessari integrar per ajudar a créixer l'infant.

L'aplicació de mesures protectores demana, lògicament, agents familiars protectors i, en el tema que ens ocupa, de caràcter permanent i/o incondicional encara que hi hagi limitació temporal. La preparació i sosteniment de les competències, aptituds, actituds, rols i funcions no apareixen ni es mantenen de forma espontània. La proximitat i l'ús dels recursos professionals a l'abast quan sigui necessari és indispensable. No cal arribar a tensions ni anticipar nous riscos. Abans hi ha un ampli ventall de situacions en les quals les famílies posen en marxa un munt de recursos amb més o menys encert (segons elles mateixes descriuen en determinades ocasions) i també, amb més o menys encert, els professionals ens situem davant de problemes i dificultats que hem de poder convertir en necessitats i oportunitats per generar canvis i construcció de dinàmiques familiars i individuals reparadores i promotores del creixement en sentit ampli.

Recorregut de necessitats bàsiques que tot infant ha de tenir cobertes

Segons la Declaració Universal dels Drets Humans tota persona ha de tenir coberts uns drets bàsics i fonamentals. Com a persones adultes podem fer front amb major o menor fortuna a la defensa dels nostres drets però, en el cas dels infants, tots som conscients que aquests no poden defensar-los de manera autònoma fins a una determinada edat i, per tant, els adults en som responsables.

D'aquests drets bàsics se'n deriven necessitats més específiques que són les que les persones referents d'aquests menors hauran de cobrir i garantir. I en el cas de les famílies acollidores i adoptives aquestes necessitats esdevenen l'eix vertebrador de la seva existència en tant que la seva finalitat bàsica és atendre el menor en aquestes necessitats que la família biològica no li pot cobrir.

Tots els infants que passen a ser objecte de mesures protectores han sofert situacions de risc que han derivat en desemparament. Els professionals i les autoritats competents han pres decisions a fi i efecte de fer efectiva la separació temporal o definitiva dels pares, progenitors o cuidadors. Posteriorment, s'ha situat l'infant en un nou context, una família que s'ha preparat i disposat per atendre'l en totes aquestes necessitats que presenta i que per no haver estat adequadament cobertes han pogut deixar seqüeles tant a escala física com psicològica i emocional.

Les necessitats que s'hauran de cobrir, entre d'altres són, segons la classificació proposada per Félix López, necessitats com ara:

- Les fisicobiològiques (alimentació, vestimenta, higiene, exercici físic, joc, salut...)
- Les cognitives (estimulació sensorial, exploració física i social, escolarització...)
- Les emocionals i socials (seguretat emocional, xarxa de relacions socials, participació i autonomia...)

Aquestes necessitats no són detectades per l'infant acollit o adoptat, ja que no coneix directament quines són les seves mancances, ni què se li pot oferir lluny d'aquell nucli on hi ha trobat negligència, desatenció, maltractament, abandonament físic i emocional,... i, per tant, en el moment que s'intervé i s'articulen els mecanismes i les dinàmiques protectores se situa davant de persones i contextos diferents encara que s'hagi pogut preparar d'una manera o altra una aproximació o una transició. Als infants procedents de països estrangers se'ls afegeix el greuge d'un canvi radical de context, segurament més ric i estimulador del que han tingut fins llavors, però en el qual les possibilitats de desconcert i sorpresa són encara de més magnitud.

Finalitat bàsica és atendre el menor en aquestes necessitats que la família biològica no li pot cobrir

Per tant, l'estada en un entorn familiar protector haurà de cobrir aquestes necessitats i, a més a més, permetre alleugerir i compensar algunes d'aquestes dificultats i/o trastorns, de la mateixa manera que l'establiment de vincles amb les persones de referència (pares, germans,...) podrà ajudar a construir una nova i pròpia identitat amb bases més segures.

La cobertura d'aquestes necessitats per a qualsevol menor és fonamental, i encara ho és més per als menors que han patit una situació de risc o desemparament. Ara bé, les condicions dures amb les quals poden trobar-se els infants acollits o adoptats i la voluntat de fer-los avançar en allò quotidià no ens han de fer oblidar que també hi ha altres necessitats que són importants: treballar per ajudar-los a créixer com a persones integrals. Ens referim a les necessitats no materials recollides al Manifest de Montserrat, que són aquelles que aborden el desenvolupament espiritual. En el cas dels infants als quals ens referim, destacaríem, per exemple, la "possibilitat de viure experiències personals de joia; de posseir un sentiment de serenitat interior que propiciï, quan calgui, l'elaboració dels sentiments de dolor i pèrdua; de ser conscient de la relació amb els altres i predisposar-lo a crear vincles amb els éssers humans", "ajudar a ser resiliat, adquirir la dimensió relacional, saber posar-se al servei dels altres i desenvolupar actituds dialògiques". (Manifest de Montserrat)

La principal tasca dels professionals és aconseguir que les famílies assumeixin que els infants dels qui es faran càrrec presentaran necessitats específiques en totes les àrees del seu desenvolupament que hauran de ser cobertes amb els propis recursos o aquells que en cada moment siguin necessaris.

Què és un infant o adolescent desemparat?

Segons la informació que apareix a la web del Departament de Benestar Social i Família, un infant o adolescent es considera desemparat en les situacions següents:

- Quan manquen les persones a les quals correspon per llei exercir les funcions de guarda, quan aquestes persones estan impossibilitades per exercir-les o quan les exerceixen amb perill greu per al menor.
- Quan s'aprecia qualsevol forma d'incompliment o d'exercici inadequat dels deures de protecció establerts per les lleis per a la guarda dels infants i adolescents, o quan manquen els elements bàsics per al desenvolupament integral de la seva personalitat.
- Quan l'infant o adolescent presenta signes de maltractaments físics o psíquics, d'abusos sexuals, d'explotació o d'altres tipus.

Els adults que assumeixen la responsabilitat de fer front a aquesta situació de desemparament acollint o adoptant un infant han de conèixer que la prioritat és el nen i que abans que s'iniciï aquesta relació hi ha una sèrie de variables que cal haver anticipat i preparat.

Com qualsevol procés on intervenen relacions personals, té com a mínim dues perspectives. En aquest cas hem de prioritzar la de l'infant i, per tant, els pares adoptius han d'estar molt ben formats i valorats, però també cal que rebin el suport necessari per entendre els tipus de vinculació que el menor ha establert en les etapes prèvies a la incorporació a la família adoptiva o acollidora per tal d'anar establint un vincle protector que li doni seguretat per anar superant les diferents etapes en les quals el fet adoptiu es farà present a causa d'aquesta incorporació a una família que no és la d'origen.

La família que necessita l'infant

S'ha estudiat i recollit molta informació sobre les mancances que justifiquen que els infants necessitin una família on ser atesos i també sobre l'evolució que segueixen els processos d'acolliment i d'adopció, si bé no són dades que apareguin publicades o que siguin accessibles fàcilment. No obstant això, s'ha fet molt poc per recollir informació a l'entorn de les necessitats i demandes específiques que presenten les famílies adoptives o acollidores. *“Durant un període de temps ens vàrem sentir altament controlats i avaluats. Després, però, va passar un temps molt llarg sense que ningú ens prestés atenció i amb l'arribada del nano, i a mida que ha anat creixent, ens ha costat saber on havíem de demanar ajuda. No teníem cap problema greu però ens hauria agradat percebre un suport proper i no esperar que alguna cosa anés malament”*. Ho explicaven uns pares al professional que els atenia per assessorar-los a l'entorn d'un tema relacionat amb dificultats escolars.

Les famílies que s'ofereixen o desitgen fer-se càrrec d'un infant en acolliment o volen ser pares/mares adoptius porten a terme un procés que cal analitzar des dels seus inicis: en la gènesi de la decisió i en les posteriors modificacions i/o adequacions a la realitat que es va configurant a l'entorn d'aquell projecte/idea de família.

No podem deixar de tenir en compte que, per a aquests infants, el fet que l'adopció o l'acolliment no funcioni suposa veure's doblement abandonats i haver de tornar a viure en la incertesa del desconeixement d'allò que passarà en el futur immediat. Per això, els professionals han d'actuar tenint la màxima seguretat que cada opció serà un èxit i no un fracàs, i sovint la clau per a un bon acolliment o una bona adopció té a veure amb les capacitats dels pares i amb el seu grau de reflexió.

La clau per a un bon acolliment o una bona adopció té a veure amb les capacitats dels pares i amb el seu grau de reflexió

La motivació per a l'adopció i l'acolliment

A l'origen de la decisió d'acollir un infant o de ser pares adoptius hi ha unes motivacions. Aquestes motivacions poden ser moltes i estar més o menys justificades. El que cal tenir present és que aquestes motivacions també han

de passar per la reflexió individual i de parella, com es fa amb les altres parts del procés, i s'ha de fer amb la màxima sinceritat per poder garantir així l'èxit d'aquests processos.

La dificultat amb la qual ens trobem com a professionals és que la motivació inicial real de les famílies sovint es troba amagada darrere de capes de dolor, inseguretats o moments difícils de la vida, però és clau que puguem arribar fins a ella, ja que aquesta motivació inicial pot arribar a determinar la relació posterior que es pot desenvolupar entre els pares adoptius i el seu fill o entre els cuidadors i el menor acollit (Fabregat i Font, 2008; Grau i Mora, 2005; Merguici, 1991).

Cal que siguem capaços, per tant, de guanyar-nos la confiança de les famílies malgrat que aquesta sigui una tasca complexa, per arribar al motiu real que els empeny a prendre aquesta decisió. Saber que vetllar pel dret superior de l'infant ha de ser el motor que ens ajudi a superar que, en el moment de treballar les motivacions inicials amb les famílies, sentim que podem estar entrant en terrenys molt privats i personals, que les famílies ens qüestionin constantment perquè és necessari parlar dels episodis més durs de les seves vides o haver d'interrogar-se sobre decisions que semblen molt fermes i que nosaltres podem veure que perjudicarien el menor.

Una de les primeres sensacions que l'infant ha de tenir és que entra a formar part d'una llar on se'l desitja i se l'espera amb il·lusió i també amb una certa prudència. El lloc que ocuparà a partir de llavors ha de poder ser explicat i ha de respondre a una voluntat clara de fer de pares d'aquell menor.

Per això, la motivació inicial que dona pas a tot projecte d'acolliment o adopció constitueix un element clau i definitori de la relació que s'establirà tant en la constitució com en el sosteniment al llarg del temps dels vincles que han de permetre un desenvolupament sa i harmònic de l'infant en un entorn familiar. El menor voldrà assegurar-se que la motivació dels seus pares no se sosté en un caprici, una moda o un acte solidari ja que es convertiria en un nen salvat en comptes d'un fill desitjat (Fabregat i Font, 2008).

El treball que cal realitzar amb els pares és, indubtablement, de contenir les expectatives massa elevades que puguin tenir envers el menor, de fer un procés de racionalització de la realitat que ha viscut aquest infant valorant totes les seves capacitats d'una manera que potenciï el seu desenvolupament i no generi frustració. Cal, en definitiva, fer un treball d'acceptació real del menor tal com és, amb les seves capacitats i les seves limitacions (Pacheco i Boadas, 2011).

Berástegui (2006) planteja que l'evolució de les motivacions per a l'adopció en aquest cas, ens ha portat a una generació de pares consumidors. Aquestes famílies consideren el fet adoptiu com una tècnica més de reproducció assistida. Valoren el fet de tenir una família plena de diversitat i no són conscients del que això pot suposar per al menor. Per això, els professionals hem de

treballar sobretot amb aquests pares adoptius, però també amb les famílies acollidores, allò que és en realitat adoptar o acollir un menor i filtrar, fent un treball reflexiu amb les famílies, tot el que sigui voler seguir modes o corrents socials.

Trobem, per tant, dos moments clau per fer un procés reflexiu amb les famílies sobre aquestes motivacions i expectatives inicials. El primer, és durant el procés de formació i valoració per a l'obtenció del certificat d'idoneïtat, i el segon, durant el període d'espera posterior fins a l'arribada de l'infant a la llar (Merguici, 1991). En ambdós casos cal treballar sobre les motivacions inicials de cada una de les persones integrants del nucli familiar, vetllar per la concordança i coherència entre les motivacions individuals i les motivacions com a parella i parlar sobre les expectatives del projecte adoptiu o acollidor.

La formació

La incorporació d'un infant que presenta necessitats especials en totes les àrees del seu desenvolupament, unes més evidents que d'altres, requereix per part dels adults que n'assumeixen la responsabilitat de recursos de tota mena. En un entorn on el model ja no és únic, on cal assumir i conviure amb canvis essencials en la configuració de la unitat familiar i on les incerteses i les pèrdues han de ser conduïdes amb resiliència cal que l'entorn familiar es prepari per integrar aquests nous elements de manera harmoniosa.

La necessitat és aquí la de preparació, formació i acompanyament des d'entitats i professionals que no només han de vetllar pels interessos de l'infant sinó que han de saber proporcionar a les famílies eines per a la reflexió i l'acció en la seva vida quotidiana. Per això, la disponibilitat per a l'aprenentatge és un recurs que cal valorar i potenciar.

Els professionals han de saber potenciar l'espai de formació com un espai idoni per generar interrogants, obrir noves vies d'interès i propiciar poder consultar tots aquells aspectes que generen neguit o desconfiança. El fet que la formació es faci en grup ha de ser també un factor que ajudi a compartir amb altres famílies el procés que s'està vivint i hauria de facilitar poder sentir-se acollit per altres que, com ells, passen pel mateix camí. L'espai formatiu, per tant, també hauria d'oferir aquest espai on abocar les pors i veure que forma part del procés iniciat.

L'espai de formació també està justificat perquè estem parlant d'un tipus específic de famílies: les acollidores i adoptives. I cal destacar aquest atribut perquè, malgrat que totes les famílies volen ser iguals, la realitat ens diu que no és així. Hi ha famílies tradicionals, famílies monoparentals... i famílies acollidores o adoptives.

Ser conscients d'aquesta important matisació pot ser la clau per afrontar la realitat, les característiques específiques com a família que acull en el seu si

Cal treballar sobre les motivacions inicials de cada una de les persones integrants del nucli familiar

un infant que no han vist néixer, i així estar predisposats per enfrontar-se a tot allò que li és propi. Com, per exemple, en el cas d'una família adoptiva el fet de ser objecte de mirades pel carrer en el cas d'una adopció internacional, o haver de respondre a preguntes que un infant nascut en el sí de la família no es plantejaria. Cal destacar, però, que això no és únic de les famílies adoptives o acollidores sinó que cada família ha de ser conscient que ha d'afrontar allò que li sigui propi.

La formació també ens ha de permetre incorporar i integrar coneixements de les diferències que hi ha entre la paternitat acollidora i adoptiva i la paternitat biològica que cal considerar. És cert que les funcions parentals són les mateixes per als pares adoptius que per als biològics, però considerem que hi ha certes diferències entre paternitats que cal tenir en compte:

- El procés per arribar a cadascuna d'elles. A la biològica s'hi arriba de manera natural encara que, a vegades, hi hagi tractaments mèdics que hi ajudin, mentre que l'adoptiva i l'acollidora requereix de tot un procés burocràtic i administratiu previ, el contacte amb una administració i uns professionals. Aquesta primera diferència pot significar un greuge comparatiu entre paternitats o, per contra, una oportunitat per reflexionar i decidir com serà la decisió que volem prendre, ja que la paternitat adoptiva o acollidora mai no serà fruit d'un moment de descontrol ni d'una decisió poc meditada.
- Una altra diferència que ens ajudaria a justificar el procediment que cal seguir en la paternitat adoptiva o acollidora és la història del menor. En tots dos casos partim de la separació de la família biològica, que en el cas de l'adopció és anomenada abandonament. I aquest abandonament suposa tenir en compte diferents aspectes:
 - Es tracta de ser pares d'un infant que té un passat que no es coneix. No se sap com va ser l'embaràs, ni què va passar els primers dies, no es coneix la genètica, ni els antecedents de malalties familiars. Si es té informació no sempre se'n vol o se'n pot fer ús i caldrà preparar-se i anticipar-se no amb solucions sinó amb actituds expectants i, alhora, d'espera pacient i respectuosa.
 - El fet d'estar en una institució amb més infants comporta, en la majoria de casos, que probablement el nivell d'atenció rebut sigui inferior al que hagués tingut en una llar amb uns pares o tutors; per tant, si hi ha hagut mancances afectives, estimulatives i emocionals, podem trobar-nos amb un endarreriment en el desenvolupament físic i psicològic.
 - Les dificultats per vincular-se, ja que els primers anys de vida, que són el període durant el qual es fa indispensable establir l'aferrament, pot no haver tingut cap referent estable que li donés seguretat.

- En tenir un passat desconegut o que no s'ha compartit plenament, caldrà respondre a preguntes per a les quals no sempre es té informació. Això ens condiciona que aquestes famílies sempre no estiguin disposades a parlar de la història del menor, dels seus pares biològics, del seu país en el cas de les adopcions internacionals i de tot allò que pugui ajudar el menor a construir la seva identitat. En el cas dels fills biològics es tenen tot tipus de detalls de la seva vida (des del naixement fins a cada moment especial) i això els ajuda a construir la seva identitat; però no és així en el cas dels adoptats o infants acollits.

Finalment, destacar la importància del procés de formació d'aquestes famílies que les ajuda a entendre les especificitats de l'atenció a aquests menors per ajudar-los. Més enllà de l'obligatorietat que estipula el procés administratiu per a l'adopció o els acolliments, és important considerar que atès que les famílies adoptives i acollidores tenen unes característiques específiques, cal poder concretar quines són aquestes especificitats per poder arribar a ser realment uns bons pares per a aquests infants.

Cal que aquestes famílies facin un sobreesforç d'empatia i comprensió envers la realitat que viuen els menors acollits o adoptats un cop es troben a les noves llars. Cap pare o mare vol conèixer i reconèixer que el seu fill està patint, no se sent comprès a l'escola, o té malsons a la nit a causa dels maltractaments que va patir, però és important saber que si girem la cara a aquesta realitat no podem estar en el lloc que aquest menor ens demana, que és estar al seu costat, escoltar-lo, entendre'l i acompanyar-lo. Només des d'aquesta proximitat i empatia podem oferir-li els recursos necessaris per a una bona elaboració del seu procés de construcció de la pròpia identitat i de creixement integral. I en el procés formatiu és on part d'aquesta realitat es pot abordar des d'una certa distància que, després, ens pot ajudar a identificar en l'infant quines són les necessitats reals que té i què podem fer.

Cal que aquestes famílies facin un sobreesforç d'empatia i comprensió envers la realitat que viuen els menors acollits o adoptats

L'acompanyament

En la definició del que és l'acompanyament hi trobem elements que fan referència al fet d'anar amb algú fins a un destí, per fer costat, ajudar, guiar, ajuntar una cosa a una altra que és considerada principal, ... Es tracta d'una paraula que en ella mateixa implica que hi ha un moviment sostingut, una acció.

El treball professional amb famílies es pot situar en moltes ocasions en un context d'acompanyament. Sense que aquesta afirmació suposi la negació que hi ha casos en els que es precisen intervencions específiques molt determinades, quan parlem d'acompanyament professional hi ha consens en situar l'acció en un marc de prevenció i anticipació. Però també podem acompanyar des de l'assessorament, la teràpia, el tractament, ... Quan el professional se situa anant a prop de la família en el seu recorregut per la cons-

trucció d'aquella nova unitat ha de poder generar un vincle que, basat en la relació, permet un ancoratge segur des del qual s'ha de poder anar avançant en la direcció desitjada. La continuïtat i l'estabilitat de la relació són aquí fonamentals perquè es generen relacions amb una component d'intimitat que és el que permet anar-se situant a prop i lluny, dins i fora i són també les que han permès extreure informació per a la comprensió d'emocions, comportaments i creacions.

En l'acompanyament, la relació que s'estableix és d'asimetria i els professionals som sempre els qui hem de preveure i anticipar com s'està construint i com es pot consolidar o sostenir. Aquesta asimetria és quelcom favorable en la relació per la confiança dotada (físicament amb les claus) i, alhora, és un desplegament de recursos que permetin una normalització real en les dinàmiques familiars.

Acompanyament des de la perspectiva de l'apoderament

L'apoderament es defineix prenent com a referència el potencial que té cada persona per assolir fites i objectius que ella mateixa defineix. Aquesta definició es fa dins d'un context social, amb una història comuna i en un entorn comunicacional i relacional que hi aporta els elements per a l'anàlisi des de les fortaleses i capacitats més que no pas des de la descripció de mancances o problemes.

La valoració favorable de la idoneïtat per a l'acolliment i l'adopció atorga un títol que caldrà mantenir i potenciar i que apodera documentalment les famílies per fer-se càrrec d'un infant del qual coneixen, inicialment i abans que sigui un nen o nena en concret, els drets i necessitats alhora que les mancances. No obstant això, no és suficient. Els recursos que es van voler mostrar i van ser identificats pels professionals i indicadors de la validesa de quan eren candidats han de restar presents, ser sostinguts i incrementats, recuperats quan apareguin les dificultats i potenciats per part dels professionals en contacte amb aquestes famílies. Des de la pròpia història familiar i personal que s'ha narrat a vegades avançant entre dificultats, amb pèrdues i trencaments, sempre prenent decisions i trobant sortides, a la història de parella que es presenta amb vivències compartides i amb projectes reeixits o frustrats, la mirada professional ha de partir d'aquelles fortaleses que han permès arribar fins al moment actual.

Per poder acompanyar les famílies des d'aquesta perspectiva cal comptar amb una visió positiva, que no ingènua, de les seves capacitats i aptituds, cal treballar per rescabalar el que havia estat actiu i que pot oblidar-se o *deprimir-se*. L'estabilitat personal i emocional a més de l'equilibri familiar són elements d'ancoratge i referència, però quan aquests trontollen o

s'esquerden davant les demandes i situacions d'un infant amb necessitats especials s'ha de poder treballar tenint en compte totes les variables de la història prèvia i del procés d'adaptació i integració al nou nucli familiar. És evident que tant en la filiació biològica com en l'adoptiva la vulnerabilitat de l'infant ha de trobar la seguretat afectiva i coherent i la incondicionalitat no forçada i genuïna.

Els pares adoptius i d'acolliment poden generar patrons d'aferrament segur que afavoreixin que els infants adquireixin confiança bàsica necessària per poder explorar el seu entorn, construir relacions estables i positives i desenvolupar la capacitat per regular i gestionar les seves pròpies respostes emocionals en les experiències quotidianes,... (Pacheco i Boadas, 2011). La seva posició és la de mediadors entre aquest nou entorn i l'infant que s'hi incorpora o, a la inversa, entre l'infant i l'entorn. Segons Corbella i Gómez (2010) en funció de com es fomenti el protagonisme del nen en la interacció amb el seu entorn afavorirem un posicionament actiu, passiu o equilibrat en la seva adaptació.

La resiliència familiar

El concepte ha estat definit per diversos autors i la bibliografia sobre les característiques resilents d'algunes persones que han viscut greus dificultats, situacions traumàtiques i desestabilitzadores és ampla i diversa. Hi ha estudis que fan referència a les característiques personals dels individus, als referents que han resultat en algun moment ancoratge de seguretat, als antecedents familiars amb experiències reeixides, als aprenentatges adquirits en situacions similars, a les estratègies i accions per superar les dificultats o traumes i metàfores com la del "model de la caseta" de Vanistendal (2002). En general, tots els pares i mares tant biològics com d'acolliment o adoptius, actuen sempre com a font de resiliència perquè en la seva majoria, des d'aquesta condició, volen oferir el millor d'ells mateixos als seus fills i, alhora, dotar-los de recursos que els permetin dur a terme un desenvolupament òptim. D'aquesta manera podem dir que la família és una font de forteses i resiliència en ella mateixa i si ha pogut superar situacions estressants probablement tingui les eines per tornar-ho a fer. Només caldrà que les conegui, i que en sàpiga fer la transferència al que es troba en un moment donat.

La família és una font de forteses i resiliència en ella mateixa i si ha pogut superar situacions estressants probablement tingui les eines per tornar-ho a fer

En el cas de les llars on ens trobem amb infants que provenen de situacions de maltractaments, d'abandonament, d'abusos, d'incerteses permanents, de manca dels mínims necessaris tant a nivell material com afectiu, la influència del sistema familiar en la restitució de la confiança i en la conversió dels elements de supervivència en resiliència és clau. La manera com s'afrontin la situacions d'estrès, com s'organitzi i gestioni la vida quotidiana i les dificultats que hi apareguin, han de permetre la generació d'unes condicions de benestar on es pugui trobar espai per narrar sense fractures la història completa, amb l'abans, el després i els elements que ajuden a ubicar el lloc

i les persones actuals.

El treball per fomentar la resiliència de les famílies és concebut com un procés interactiu que es produeix al llarg del temps i que pot tenir punt d'inflexió o moments en els quals es fan més necessàries estratègies estimuladores o facilitadores de l'activació dels recursos que possiblement ja s'han fet servir abans. Algunes persones arriben a l'adopció o a l'acolliment amb una història de pèrdues greus, més o menys ben gestionades i elaborades, i això les prepara per fer-se càrrec de les mancances i dolors d'altres, i en aquest cas concret de l'infant que entra a la llar. És evident que el posicionament dels pares entre una forma i altra de criança és ben diferent, però en el que no hi ha dubte és que si en les primeres etapes de la vida no hi ha hagut una parentalitat adequada no s'ha potenciat la resiliència i que el temps transcorregut fins a l'estímul i la capacitació de l'infant per a dur a terme un desenvolupament òptim condiona i ha de ser recuperat. Barudy i Dantagnan (2005) diferencien la parentalitat *bentractant* com la que conté i ofereix recursos per adaptar-se a les necessitats dels infants tant a nivell afectiu com social i cognitiu i la que esdevé factor protector i font de resiliència, de la *maltractant* que és la que no cobreix les necessitats de manera passiva per negligència o activa per maltractament explícit.

En els professionals hi ha una part de la responsabilitat de cara a la identificació dels factors protectors i estimuladors de resiliència en les famílies i, alhora, la sensibilització per a la generació de nous recursos que dotin els pares de més competències de les que ja puguin tenir. Les condicions en les quals es presenten els infants no poden ser minimitzades, ni la recuperació externa pot ser un miratge d'allò que en realitat és tot el procés d'adaptació i integració. La reparació del dolor i la pèrdua s'han de fer amb presència explícita física i emocional. Els pares no han d'evitar-ne la narració ni han de negar-se la possibilitat d'ajuda externa. L'empatia professional des de l'acompanyament i/o des de la teràpia ha de dirigir la família vers un protagonisme que han desitjat tenir i que han de poder exercir.

Conclusions

Finalment, i a tall de conclusions, voldríem fer constar que amb aquesta reflexió volem afegir una perspectiva que ens situï en alguns aspectes transversals que els professionals que treballem amb les famílies acollidores i adoptives hem d'incorporar tècnicament i relacionalment. Allò que s'espera dels pares i mares, i allò a què estan qualificats per oferir, no poden ser considerats només elements de diagnòstic quan apareixen dificultats sinó que s'ha de potenciar i acompanyar amb espais i estratègies professionalment ben dissenyats i oportunament situats en els processos de preparació, espera i seguiment de la vida familiar amb l'infant a la llar.

La responsabilitat dels professionals no està només en un bon exercici sinó també en la formació específica per situar-nos davant d'aquestes famílies

amb aportacions que multipliquin els recursos i que permetin ajustar, identificar, integrar i recuperar perspectives d'apoderament i factors de resiliència. Els infants n'han de ser el centre i les famílies les protagonistes de la construcció d'històries de criança coherents i saludables. L'acompanyament professional en els moments vitals que són clau en el desenvolupament de l'infant i la família ha de vestir aquesta última de recursos transferibles per superar els diferents moments d'incerteses i dificultats sense culpabilitzar ni menystenir, dins d'un equilibri de possibilisme i dedicació explícita.

L'acompanyament des de l'apoderament i el reconeixement i estímul de factors de resiliència s'han d'entrenar, preparar i no es poden improvisar ni es generen de manera espontània. Cal un estudi i una praxi deliberadament programats i executats per fer des de la proximitat i amb un lideratge compartit i consensuat.

L'acompanyament des de l'apoderament i el reconeixement i estímul de factors de resiliència s'han d'entrenar

Berta Boadas

Professora de la Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés (URL)
Equip de Família i Adopció de la Fundació Blanquerna Assistencial i de Serveis

Lisette Navarro

Professora de la Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés (URL)

Bibliografia

AA.VV. *Manifest de Montserrat. Les necessitats no materials de la infància, fonament de la seva protecció*. Recuperat el 15 novembre 2011 des de http://77.246.179.85/aa_upload/7dc10f2cdabf56575884fff9bafc49b5/manifest_montserrat_03_10.pdf

Barudy; Dantagnan (2005), *Los buenos tratos a la infancia. Parentalidad, apego y resiliencia*. Gedisa. Barcelona.

Corbella, S.; Gómez, A. M. (2010), "Características de las familias adoptivas que facilitan la adaptación y consideraciones sobre los aspectos facilitadores de la integración". *Aloma*, 27, 51-66.

Fabregat, J.; Font, E. (2008), "La razón más íntima para adoptar". *Niños de hoy*, 34, 6-10.

Grau, E.; Mora, R. (2005), "Vicisitudes en la vinculación entre padres e hijos en adopción internacional". *Revista de Psicoterapia*, XVI(62), 103-118.

López, F. *Necesidades Infantiles: La respuesta de la familia, la escuela y la sociedad*. Recuperat el 15 novembre 2011 des de http://www.unicef.org.gt/1_recursos_unicefgua/paquetesdecom/paquete_ternura/pdf/documentos_de_apoyo/necesidades_infantiles.pdf

Merguici, G. (1991), “El encuentro del niño con su familia adoptiva”. *Infancia y Sociedad*, 12, 69-81.

Pacheco, M.; Boadas, B. (2011), *¿Y si adoptamos? Viceversa*. Barcelona.

Puig, C. (2008), “Más allá del recurso y más cerca del vínculo”. *Servicios sociales y Política social*, 82.

Segado Sánchez-Cabezudo, S. (2011), *Nuevas tendencias en Trabajo Social con Familias. Una propuesta para la práctica desde el empowerment*. Trotta. Madrid.

Vanistendal, B. (2002), *La felicidad es posible: despertar en niños maltratados la confianza en sí mismos: construir la resiliencia*. Gedisa. Barcelona.

Walsh, Froma (2004), *Resiliencia Familiar. Estrategias para su fortalecimiento*. Buenos Aires: Trotta. Buenos Aires.

Decret 2/1997, de 7 de gener, pel qual s'aprova el Reglament de protecció dels menors deseparats i de l'adopció.